

Piotr Uhma*

**THE INSTITUTE FOR GLOBAL LAW
AND POLICY SCHOLARS WORKSHOP,
BANGKOK, TAJLANDIA, STYCZEŃ 2018**

Prawo i polityka w wymiarze światowym

Czy można przez tydzień dyskutować o prawie, nie cytując w zasadzie żadnego przepisu? Dla prawnika praktyka czy naukowca dogmatyka byłoby to stosunkowo trudne zadanie. Treść wielu konferencji prawniczych to przecież analiza tekstu i znaczenia norm prawnych, ich wzajemnego do siebie stosunku, na tle szerszego pejzażu aktów normatywnych, orzecznictwa i doktryny. Słabością takiego pozytywistycznego i bardzo w istocie kontynentalnego podejścia jest jednak nieprzenikalność dyscypliny nauk prawnych dla innych specjalizacji: politologii, socjologii, filozofii, ekonomii, historii czy stosunków międzynarodowych. Innymi słowy: zbyt wiele rozmów o „rzędach prawa”, a zbyt mało o „roli prawa”¹.

Jedną z odpowiedzi na ten, powszechny jak się wydaje, niedostatek, było stworzenie w 2009 r. Instytutu Globalnego Prawa i Polityki (Institute for Global Law and Policy, IGLP) na Wydziale Prawa Uniwersytetu Harvarda. IGLP stawia sobie za cel nowatorskie spojrzenie na politykę światową w konfrontacji z architekturą prawną i instytucjonalną, która jest ewidentnie niedostosowana, aby sprostać najpilniejszym wyzwaniom w skali globu. Kwestie ubóstwa, konfliktów, niesprawiedliwości czy nierówności można bowiem analizować poprzez odpowiadające im reżimy prawne i instytucjonalne. IGLP w sposób krytyczny bada sposoby, w jakich zastany system prawny ugruntowuje istnienie złej, niesprawiedliwej polityki. Celem Instytutu jest stworzenie przestrzeni do intelektualnej debaty na temat międzynarodowych rozwiązań prawnych i instytucjonalnych, ze szczególnym naciskiem na idee i kwestie istotne dla krajów „globalnego Południa”. W ciągu kilku lat swojego istnienia IGLP

---

* Doktor nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. E-mail: uhma@post.pl.

¹ W języku angielskim dylemat ten zgrabnie oddaje gra słów: rule of law/role of law.

zgrupował okazałą sieć naukowców i decydentów, którym wspólne jest przekonanie o zrównoważonym zarządzaniu w skali globalnej, bliskie są ideały sprawiedliwości społecznej i licujące z nimi rozwiązania polityki gospodarczej².

Sztandarowym projektem IGLP pozostaje konferencja „The Institute for Global Law and Policy Scholars Workshop” zainicjowana w 2010 roku. To spotkanie naukowe, gromadzące za każdym razem ponad stu naukowców z zakresu nauk prawnych i politycznych z całego świata, ma formułę po części konferencji plenarnej, zasadniczo jednak jego format upodobnia go do szkoły letniej na zaawansowanym poziomie merytorycznym, korzystając przy tym pokaźnie z metod, takich jak ćwiczenia, warsztaty czy konwersatoria. Nadrzędnym celem IGLP Scholars Workshop jest stworzenie przestrzeni interakcji w perspektywie zarówno międzynarodowej, jak i interdyscyplinarnej³.

W wyniku procedury konkursowej miałem zaszczyt zostać zaproszony do wzięcia udziału w tegorocznej edycji IGLP Workshop, która odbyła się w dniach 7–11 stycznia 2018 r. w Bangkoku, dzięki współpracy i stypendium Tajskiego Instytutu Sprawiedliwości (Thailand Institute of Justice)⁴.

Oryginalny format naukowy

Jedną z najciekawszych cech charakteryzujących Warsztaty IGLP jest jego oryginalny format naukowy. Łączy on interaktywne metody dyskusji plenarnych, intensywne konwersatoria koncentrujące się na aktualnych problemach doktryny (tzw. *streams*) oraz seminaria prowadzone w kilkuosobowych grupach, starannie dobranych pod względem zainteresowań uczestników. Żelazną zasadą tych ostatnich jest to, że autorzy referatów nie prezentują swoich tekstów, lecz robi to inny uczestnik, który tekst nieopublikowanego jeszcze artykułu, albo jego wstępną wersję, otrzymuje od prelegenta na około miesiąc przed konferencją. Prezentacja artykułu napisanego przez inną osobę nie jest zadaniem łatwym. Wcielając się w rolę recenzenta, należy wpięrcz zgłębić dane zagadnienie, zapoznać się z literaturą, a także ocenić, na ile – z perspektywy czytelnika – tekst jest zrozumiały, interesujący czy skłaniający do debaty. Po kilkunastominutowej prezentacji recenzenta każdy z uczestników ma obowiązek (skrupulatnie egzekwowany!) ustosunkowania się do zaprezentowanego referatu w nieprzekraczalnym czasie dwóch lub trzech minut. Wymóg ten z kolei

---

² <http://iglp.law.harvard.edu/about/> (21.01.2018)

³ IGLP Seven Years Report, https://issuu.com/iglp/docs/iglp_15-16_ar_issuu?e=20778865/40050586, s. 11 (21.01.2018).

⁴ Na marginesie niniejszych rozważań warto wspomnieć o nieprzypadkowej lokalizacji konferencji IGLP w Bangkoku, stolicy Tajlandii, dawnego Królestwa Syjamu. Z perspektywy historii prawa międzynarodowego kraj ten zasługuje na uwagę. Nigdy nieskolonizowany, pozostawał jedynym niepodległym państwem Azji Południowo-Wschodniej oraz członkiem Ligi Narodów, a „dla arystokratycznych i burżuazyjnych elit Syjamu owego czasu Zachód służył jako wzór wielu aspiracji”, S.M. Hell, *Siam and the League Of Nations*, rozprawa doktorska (nieopublikowana), Leiden University, s. 20. Z najnowszej literatury zob. np.: B. Zawacki, *Thailand: Shifting Ground between the US and a Rising China*, Chicago 2017.

wymusza zapoznanie się ze wszystkimi nadesłanymi referatami i wyrażenie podglądu na temat każdego z nich w sposób zwięzły i klarowny.

Seminarium, w którym uczestniczyłem, było moderowane przez prof. Madelaine Chiam z La Trobe Law School (Australia). Wzięło w nim udział ośmiu pracowników naukowych, w większości adiunktów/doktorów prawa międzynarodowego. Tematy referatów przedstawiały się następująco: „praktyczne” podejścia do prawa międzynarodowego, zasada nieinterwencji, rola doradców sektora prywatnego w kształtowaniu polityki surowcowej państw naftowych, wpływ ekspertyz feministycznych na Nadzwyczajną Izbę Sądu Kambodży, wykorzystywanie seksualne i nadużycia w kontekście misji pokojowych ONZ, regulacja użycia dronów w klęskach ekologicznych, „feministyczne stanowienie prawa” a nadużywanie kary pozbawienia wolności w Ekwadorze i innych państwach.

Bogaty przekrój merytoryczny poruszanych zagadnień był dla nas, uczestników seminarium, niewątpliwą cenną lekcją poszerzenia głównych zainteresowań naukowych. To także ćwiczenie z recenzowania cudzych prac, lekcja umiejętności prezentacyjnych, argumentacji, zwięzłego i klarownego przedstawiania myśli. O sukcesie omawianej metody świadczy fakt, iż inne spotkania naukowe przejęły ten sposób procedowania⁵. Należy jednak pamiętać, że zastosowanie takiej metodologii jest skuteczne tylko w bardzo zmotywowanej grupie słuchaczy, ponieważ wymaga uważnego przeczytania bardzo dużej ilości tekstu, nieogólnikowych uwag krytycznych, żelaznej dyscypliny czasu i wysokiego poziomu zaangażowania.

Na kogo jesteś wściekły?

Z pewnym ryzykiem uogólnienia można powiedzieć, że istnieją dwa style pisania tekstów naukowych. Pierwszy, bardziej tradycyjny, dialektyczny, zakłada postawienie hipotezy badawczej, skonfrontowanie jej prawdziwości z antytezą i wyprowadzenie syntezy jako próby dążenia do prawdy obiektywnej za pomocą warsztatu naukowego. W świecie anglosaskim wszakże, bardziej niż ważenie „za” i „przeciw”, na znaczeniu zyskuje osobisty punkt widzenia autora – to drugi styl naukowych dywagacji. Wiele prac powstałych w tamtym obszarze językowym (a przez to i kulturowym) cechuje się prezentacją (czasem nadzwyczaj śmiałej) tezy badawczej i konsekwentnym udowadnianiem jej słuszności w tekście monografii czy artykułu. Ten „styl” zapoczątkowany w naukach społecznych i humanistycznych, dotyczy także nauk prawnych. W tym ujęciu postęp naukowy odbywa się nie poprzez dotarcie do prawdy i konsensusu osób nią oświeconych, lecz w bezustannej dyskusji o charakterze polemicznym. Jako prawie jedyny Europejczyk w ośmioosobowym gronie seminarzystów szybko zdałem sobie sprawę z konsekwencji prawno-pozytywistycznego wykształcenia, jakie odebrałem w Polsce, kiedy zadano mi pytanie: „na kogo jesteś wściekły?”, gdyż właśnie przeważnie uczucie oburzenia i niezgody motywuje amerykańskiego akademika do zabrania głosu w debacie naukowej. Z drugiej strony nie odniosłem wrażenia,

---

⁵ Np. Transregional Academy “Redistribution and the Law in an Antagonistic World”, Uniwersytet Humboldta, sierpień 2017 r., w której uczestniczyłem.

że istnieją przesadne emocje w polskiej czy europejskiej nauce prawa. Akceptując specyficzną kulturę debaty anglosaskiej, warto jednak zauważyć, że przeniesienie punktu ciężkości na osobiste poglądy autora może umiejscowić akademika bliżej roli aktywisty⁶, a nie badacza. Tylko w takich warunkach możliwe jest samookreślenie: „feminist scholar”, „third world scholar”, „Latin American scholar”, „CLS scholar”, przeczące istnieniu prawdy materialnej. Posługując się zapożyczeniem z doktryny prawa mediów⁷, można powiedzieć, iż w świecie anglosaskim pluralizm wewnętrzny został wyparty przez pluralizm zewnętrzny. Obiektywizm ustąpił wielości narracji.

Intensywne konwersatoria

Kolejnym elementem konferencji IGLP były tak zwane *streams*, intensywne konwersatoria koncentrujące się na aktualnych problemach doktryny. Z piętnastu kursów każdy uczestnik mógł wybrać trzy, które odpowiadały jego zainteresowaniom badawczym. Dla mnie były to: Prawo międzynarodowe publiczne; Prawo, religia, płęć i państwo w Azji Południowo-Wschodniej oraz Prawa człowieka i sprawiedliwość społeczna. W każdym konwersatorium wzięło udział ok. 20–30 uczestników, a prowadzącymi byli uznani autorzy w danym obszarze. Przygotowanie do konwersatorium wymagało przeczytania wcześniej zadanej literatury.

Na ile międzynarodowe jest prawo międzynarodowe publiczne? TWAIL i ambiwalencja Azji wobec prawa międzynarodowego

Moderatorami konwersatorium z prawa międzynarodowego publicznego byli prof. Antony Anghie (USA) z National University of Singapore i prof. B.S. Chimni (Indie) z Jawaharlal Nehru University. Obaj należą do uznanej grupy autorów i są czołowymi przedstawicielami ruchu krajów trzeciego świata w podejściu do prawa międzynarodowego (tzw. Third World Approach to International Law, TWAIL)⁸. Wartość tego nurtu odnotowano w polskiej literaturze prawa międzynarodowego⁹, wszakże obecnie poglądy naukowców skupionych wokół TWAIL koncentrują się na przedstawieniu opresyjnych aspektów prawa międzynarodowego poprzez ponowne badanie jego kolonialnych podstaw, co wywiera wpływ na stosunki międzynarodowe po dziś dzień¹⁰. Konwersatorium dotyczyło doktryny TWAIL oraz niektórych pod-

⁶ M. Koskenniemi prezentuje cztery role, w jakich może występować prawnik międzynarodowy, M. Koskenniemi, *The Politics of International Law*, Oxford 2011, s. 271–293.

⁷ Zob. np.: B. Klimkiewicz, *Structural Media Pluralism*, International Journal of Communication 2010, no. 4, s. 906.

⁸ Zob. np.: A. Anghie, *Imperialism, sovereignty and the making of international law*, Cambridge 2007; B.S. Chimni, *International Law and World Order A Critique of Contemporary Approaches*, Cambridge 2017.

⁹ Zob. np.: R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 71–72.

¹⁰ „Kolonializm ma zasadnicze znaczenie dla tworzenia prawa międzynarodowego”, A. Anghie, B.S. Chimni, *Third World Approaches to International Law and Individual Responsibility in Internal Conflicts*, Chinese Journal of International Law 2003, vol. 2, s. 84.

stawowych problemów i tematów tego nurtu badawczego. Literatura towarzysząca dyskusji zawierała dwa aktualne i często cytowane artykuły badające prawo międzynarodowe w Azji. W toku debaty zastanawialiśmy się, w jaki sposób perspektywa TWAIL może pomóc zrozumieć bieżące wydarzenia prawnomiędzynarodowe w tym regionie świata¹¹.

Dziedzictwo kulturowe i dziedzictwo Imperium

Organizatorami konwersatorium „Prawo, religia, płęć i państwo w Azji Południowo-Wschodniej” byli dr Vanja Hamzic (Bośnia i Hercegowina), SOAS, University of London; dr Lucas Lisinski (Brazylia), University of New South Wales oraz dr Jothie Rajah (Singapur), American Bar Foundation. Prezentacje prowadzących uwzględniały idee dotyczące prawa, historii prawnej i ochrony dziedzictwa kulturowego na przykładach Kambodży, Indonezji, Birmy, Singapuru i Tajlandii. Poprzez odniesienie do złożonych systemów społecznych, politycznych i prawnych w konwersatorium zastanawialiśmy się, jaką rolę odgrywa prawo w koncepcjach religii, płęci i państwa w Azji Południowo-Wschodniej, koncentrując się na różnorodności i pluralizmie prawnym w regionie.

Prawa człowieka a międzynarodowa sprawiedliwość w sprawach karnych

Wiele aktualnych tematów poruszono w konwersatorium na temat praw człowieka i sprawiedliwości społecznej, moderowanym przez prof. Ratnę Kapur¹² (Indie), Queen Mary University of London i prof. Zinaidę Miller (USA), Seton Hall University. W prezentacjach badano związek między przemocą a prawami człowieka. Prawa człowieka są bowiem często wyobrażane jako środki ograniczające przemoc. Wszakże, zdaniem autorek, są one również wykorzystywane do legitymizowania przemocy i ułatwiania stosowania przymusu przez jednostki i państwa. Rozważano tę relację, analizując różne formy przemocy – spektakularne, strukturalne, stopniowe i rewolucyjne – oraz rolę praw człowieka w walce z normalizacją tej przemocy, jak też w jej normalizowaniu. Przedstawiono także intrygującą argumentację na temat funkcji międzynarodowego prawa karnego w czynieniu zadość prawom człowieka, odnosząc się do międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych¹³. W drugiej części spotkania omówiliśmy momenty przełomowe w obszarze praw kobiet w ostatnich dziesięcioleciach.

---

¹¹ C. Cai, *New Great Powers and International Law in the 21st Century*, European Journal of International Law 2013, vol. 24, no. 3, s. 755–795; S. Chesterman, *Asia's Ambivalence and International Law and Institutions: Past, Present and Futures*, European Journal of International Law 2016, vol. 27, no. 4, s. 945–978.

¹² Zob. np.: R. Kapur, *Makeshift Migrants and Law. Gender, Belonging, and Postcolonial Anxieties*, Abingdon 2011; R. Kapur, *Erotic Justice, Law and the New Politics of Postcolonialism*, London 2005.

¹³ K. Engle, *Anti-Impunity and the Turn to Criminal Law in Human Rights*, Cornell Law Review 2015, vol. 100, s. 1069–1128.

Do czego służy prawo? Ruch Critical Legal Studies

Niezwykle bogaty program konferencji IGLP nie przesądzał jednak o jej wyjątkowości. Można bowiem wskazać wiele wydarzeń naukowych, których agendy są rozbudowane, zakresy merytoryczne znaczne, a napięte harmonogramy przeciągają sesje nierzadko do późnych godzin wieczornych. Tym wszakże, co przenikało wszystkie przedstawione wyżej elementy programu i co uczestnicy określali mianem „inspirującego”, „unikalnego” i „zmieniającego”, było odejście od ortodoksyjnego szkolenia prawniczego na rzecz umiejętności zadawania niekonwencjonalnych i nietypowych pytań. Możliwość ich formułowania byłaby z kolei prawie niewykonalna bez przekraczania granic dyscyplin akademickich i kwestionowania *status quo* struktur władzy społecznej. W powietrzu unosił się duch ruchu Critical Legal Studies (CLS)¹⁴.

W kontekście prawa międzynarodowego publicznego projekt ponownego prze-myślenia tradycji tej dyscypliny jest dobrze znany, szczególnie dzięki pracom prof. Martiego Koskenniemi i jego głośnej książki *From Apology to Utopia*¹⁵, określanej także jako najważniejsza monografia w dziedzinie prawa międzynarodowego wydana w języku angielskim w ostatnich latach XX wieku¹⁶. Warto jednak zauważyć, że ambicja napisania całej historii i doktryny prawa międzynarodowego w nowy sposób, w ramach jednego projektu intelektualnego, pojawiła się po obu stronach Atlantyku¹⁷ mniej więcej w podobnym czasie. W Stanach Zjednoczonych analogiczne wyzwanie podjął prof. David Kennedy w książce *Międzynarodowe struktury prawne (International Legal Structures)*¹⁸, opublikowanej wcześniej niż przełomowy traktat M. Koskenniemi. W rzeczywistości obaj autorzy po raz pierwszy spotkali się w 1985 r. i odtąd pozostawali w kontakcie, a D. Kennedy był recenzentem rozprawy M. Koskenniemi na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Turku cztery lata później¹⁹. Instytut Globalnego Prawa i Polityki (IGLP) oraz recenzowana konferencja są owocem pracy D. Kennedy’ego i jego krytycznego podejścia do prawa. Odciska to na programie każdego wydarzenia IGLP niezatarte piętno. Jak twierdzi: „w IGLP jesteśmy przekonani, że globalne ubóstwo, konflikty i nierówności nie są tylko niefortunnymi problemami, którymi należy się zająć. Są to reżimy prawne i instytucjonalne, powielane przez pracę wielu ludzi na całym świecie, często motywowanych najlepszymi intencjami”²⁰.

---

¹⁴ Więcej o tym ruchu zob. np.: J. Cabaj, *Critical Legal Studies a liberalna koncepcja prawa*, Ius Novum 2013, nr 3, s. 15–38.

¹⁵ M. Koskenniemi, *From apology to utopia: the structure of international legal argument*, Cambridge 2007.

¹⁶ D. Kennedy, *The Last Treatise. Project and Person (Reflections on Martti Koskenniemi’s From Apology to Utopia)*, German Law Journal 2006, vol. 7, no. 12, s. 982.

¹⁷ Zob. np.: *New Approaches to International Law: the Critical Scholarship of David Kennedy and Martti Koskenniemi* [w:] B.S. Chimni, *International Law and World Order A Critique of Contemporary Approaches*, Cambridge 2017, s. 246–357.

¹⁸ D. Kennedy, *International Legal Structures*, Baden-Baden 1987.

¹⁹ D. Kennedy, *The Last Treatise...*, *op. cit.*, s. 983.

²⁰ IGLP Seven Years Report, https://issuu.com/iglp/docs/iglp_15-16_ar_issuu?e=20778865/40050586, s. 4. (21.01.2018).

Kontekst polski

Wojciech Kilar powiedział kiedyś, że „zagranica” zaczyna się za Oceanem. Wartość konferencji światowych można upatrywać właśnie w tej obserwacji. W Europie (w rzeczywistości w Unii Europejskiej) zasadnicze zagadnienia wydają się dawno rozstrzygnięte²¹, a debaty w dziedzinie prawa koncentrują się raczej na kwestiach technicznych, dotyczących coraz ściślejszej integracji oraz implementacji *acquis communautaire*, co samo w sobie nie jest w żadnym stopniu zjawiskiem negatywnym. W tym kontekście niezwykle cenna była dla mnie możliwość skonfrontowania wiedzy i przekonań z naukowcami z wielu części świata, reprezentującymi różne kultury i tradycje myśli akademickiej. Jednak próbując spojrzeć krytycznie także na Critical Legal Studies (CLS), można słusznie zapytać, czy wyobrażenia Imperium, imperiaлизmu, kolonializmu i dominacji mają praktyczne znaczenie dla krajów takich jak Polska, na tyle dużych, by mogło w nich kwitnąć ożywione krajowe życie naukowe²², ale zbyt małych, by zrewolucjonizować czy istotnie wpłynąć na doktryny globalne. Dla krajów, które – prawdopodobnie po raz pierwszy we współczesnej historii – zainteresowane są utrzymaniem, a nie wstrząsaniem stabilnością kursu polityki światowej. Z innej strony: posługując się doktrynalnym punktem widzenia, można wyrazić wątpliwości dotyczące samego istnienia „prawa globalnego” lub „prawa transnarodowego”²³, określeń często występujących w dyskusjach w CLS. W części literatury anglosaskiej posługiwanie się tym nazewnictwem pociąga za sobą tendencję swobodnego operowania przez autorów pojęciami, źródłami, a zwłaszcza podmiotami należącymi do odmiennych przestrzeni prawa (krajowego/międzynarodowego, publicznego/prywatnego). Zawiera w sobie nierozwiązywalną kontrowersję, która podważa spójność i racjonalność całego systemu prawa międzynarodowego, jaki znamy²⁴.

Lecz nawet w tym niezaprzeczalnym niebezpieczeństwie może znajdować się ukryta przydatność krytycznych i interdyscyplinarnych podejść do prawa. Swoisty

---

²¹ W tym kontekście łamanie przez Polskę i niektóre inne kraje obowiązków traktatowych nie oceniam jako otwarcia nowej, europejskiej debaty, gdyż pozostali partnerzy nie chcą do takiej przystąpić. Przeciwnie, oczekują wykonywania zobowiązań traktatowych w dobrej wierze. W konsekwencji, odbywające się w ostatnich miesiącach polskie konferencje naukowe nie stanowią zaproszenia do zmiany wartości, zasad czy przepisów prawa pierwotnego UE, nie są propozycją skierowaną do partnerów zagranicznych, nie wykraczają poza ramy krajowej refleksji naukowej. Zob. np. Ł. Pisarczyk (red.), *Prawne problemy i wyzwania Unii Europejskiej*, Warszawa 2018.

²² W subdyscyplinie prawa międzynarodowego publicznego w Polsce należy wskazać Zjazdy Katedr i Zakładów PMP, doroczne konferencje International Law Association Grupa Polska, spotkania naukowe tego stowarzyszenia, szereg uniwersyteckich konferencji ogólnopolskich o ugruntowanej renomie, a także pojawiające się coraz częściej akademickie inicjatywy *ad hoc*.

²³ “[Transnational law] may bring useful insights into the development of law, in particular how different types of law may influence others. But, one should not be led into believing that we are now living in a world where all laws of whatever type are rapidly converging”: A. Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge 2010, s. 2.

²⁴ W kontekście międzynarodowej odpowiedzialności państw zob. np.: A. Czaplińska, *Odpowiedzialność organizacji międzynarodowych jako element uniwersalnego systemu odpowiedzialności międzynarodowoprawnej*, Łódź 2014, s. 298.

rodzaj „przebudzenia” w rozumieniu Waltera Benjamina²⁵? Na przykład uczestnicy konferencji IGLP zauważyli, że kolonializm nie zakończył się wraz z procesem dekolonizacji. Jego dziedzictwo nadal krzyżuje się z polityką zarówno krajów rozwijających się, jak i krajów aspirujących do miana państw rozwiniętych. Ta obserwacja, wsparta wariantami teorii zależności (P. Prebisch, A.G. Frank, E. Cardoso i E. Faletto)²⁶, może być zachęcającym zaproszeniem do dyskusji na temat roli prawa (*role of law*), a nie tylko rządów prawa (*rule of law*), także w Polsce. Ma szansę rzucić światło na nieszablonowe postrzeganie polskiej historii, (semi?)kolonializmu²⁷, mentalności²⁸, stylu zarządzania²⁹, poczucia odpowiedzialności³⁰, peryferyjnego położenia³¹ i wyborów politycznych³². Wreszcie, wracając na poziom międzynarodowy, IGLP może być krokiem ku wyzwoleniu prawa międzynarodowego z ograniczeń dość biurokratycznego stylu nauczania studentów wydziałów prawa. Stać się szansą na ukazanie tego prawa pierwotnej misji. Jego znaczenia. Jego wspaniałego politycznego i intelektualnego potencjału³³.

SUMMARY

THE INSTITUTE FOR GLOBAL LAW AND POLICY SCHOLARS WORKSHOP, BANGKOK, THAILAND, JANUARY 2018

The article reviews the 2018 IGLP Workshop organized in Bangkok, Thailand by the Institute for Global Law and Policy (IGLP), Faculty of Law of Harvard University. The IGLP is a collaborative faculty effort to nurture innovative approaches to global policy in the face of a legal and institutional architecture manifestly ill-equipped to address the most urgent global challenges. The IGLP explores the ways in which legal regimes of global poverty, conflict, injustice and inequality are reproduced and what might be done in response. Its aim is to provide a platform at Harvard for new thinking about international legal and institutional arrangements, with particular emphasis on ideas and issues of importance to the global South. The IGLP most important and innovative programme remains the IGLP Workshop, initiated in 2010. The Workshop has become

---

²⁵ „Tak jak Proust historię swego życia rozpoczyna przebudzeniem, tak też przebudzenie musi rozpoczynać każdą prezentację historyczną; owszem, ta właściwie nie może traktować o niczym innym”. W. Benjamin, *Pasaże*, Kraków 2003, s. 511.

²⁶ Zob. np.: P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012, s. 581–600.

²⁷ J. Sowa, *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*, Kraków 2011, s. 327–349.

²⁸ A. Leszczyński, *No dno po prostu jest Polska*, Warszawa 2017.

²⁹ J.T. Hryniewicz, *Stosunki pracy w polskich organizacjach*, Warszawa 2007.

³⁰ P. Brykczyński, *Gotowi na przemoc. Mord, antysemityzm i demokracja w międzywojennej Polsce*, Warszawa 2017; A. Leder, *Przeżniona rewolucja*, Warszawa 2014.

³¹ T. Zarycki (red.), *Polska jako peryferie*, Warszawa 2016.

³² P. Dybel, *Dylematy demokracji. Kontekst Polski*, Kraków 2015.

³³ M. Koskenniemi, *The Politics of...*, *op. cit.*, s. 1.

a world renowned global center for faculty development in the fields of law and policy. It aims to strengthen the next generation of scholars by placing them in collaboration with their global peers and introducing them to cutting edge research across a variety of disciplines.

Słowa kluczowe: IGLP, imperializm prawa, TWAIL

Key words: IGLP, law empire, TWAIL